כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ניצבים ■ כ"ה אלול ה'תשע"ט ■ 25.09.2019 ■ גליון מס' 550

תפוצה לכל קהילות ישראל

שו"ת קיץ

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שכחת פעוטות ברכב (רח"ל) / היבט הלכתי ואמוני

לפני שבועות מספר פרסמתי מעל במה זו, תשובה קצרה על מה שנשאלתי אודות תביעת נזיקין למי שניפץ שמשת רכב להציל תינוק אשר נשכח ברכב כחום היום, וקיבלתי מספר הערות על מה שנאמר שם, ולכן עברתי שוב על פרשה זו, והוספתי ותיקנתי, ובנוסף לכל ההוספות והתיקונים, התווספו לתשובה זו שני נספחים חשובים. 1) לשאלת התשובה והכפרה למי שקרה לו מקרה כזה רח"ל. 2) נספח שכתב ידידי הרב נתן שלו שליט"א רב היישוב מבואות יריחו, אודות ההתמודדות הנפשית והאמונית לאחר מקרה קשה זה. הרב נתן שלו משמש גם כיו"ר עמותת 'חיים של טובה' - ארגון חסד אשר עוזר לאנשים המתמודדים עם קשיים נפשיים שונים ועוד.

לכן ראיתי לנכון לשוב ולפרסם תשובה זו מעל גבי במה חשובה זו, מאחר ויש כאן הוספות רבות וחשובות ופנים חדשות באו לכאן, ולרגל פרשת נצבים ('ושבת עד ה' אלוקיך') ועשרת ימי התשובה המשמשים ובאים.

לכבוד הרב .....שבתי יגל שליט"א

א) אדם שהולך ברחוב ביום חם ורואה תינוק סגור ברכב כבוי, ואין שם מזגן. האם מותר לו לנפץ החלון, כדי להוציא התינוק משם שלא יבוא חס ושלום לסכנה של התייבשות מהחום הכבד והעצום ששורה ברכב סגור, וכבר קרו לצערנו הרבה אסונות רחמנא ליצלן?

ב) ואם ניפץ החלון, ואחרי כמה דקות בא בעל הרכב וטוען לו שצריך לשלם לו על החלון, הצדק עם מי? והטעם?

בברכת כהנים באהבה

כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים.

לכבוד הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך' ועוד ספרים חשובים.

הנה באשר לשאלתו הראשונה, האם מותר לו לנפץ את שמשת החלון - הנה אם יש ספק קל של פיקוח נפש - בוודאי שמותר לו לנפץ את החלון, ולא רק שמותר אלא חובה וצריך לעשות כן, הרי בפיקוח נפש עסקינן, ואם לא יעשה כן יעבור על מה שכתבה התורה 'לא תעמוד על דם רעך'[א], וכל הנידון הוא האם יהיה חייב בתשלומים על הנזק שעשה.

ובאשר לשאלתו השנייה, אם בא בעל הרכב ותובע תשלומים על הנזק שנגרם לרכב, הנה שאלה מוזרה היא, שהרי בדרך כלל התינוק הנמצא ברכב הוא בנו של בעל הרכב, ומאוד תמוה שבעל הרכב שהוא גם אבי התינוק יתבע את מי שהציל את בנו התינוק - לשלם על שמשת החלון...

אמנם מכל מקום אם אכן הדבר כן ובעל הרכב תובע את תשלום הנזק, והולך הוא במידת הדין ויקוב הדין את ההר, צריכים אנו לדון האם יש צדק בתביעתו על פי דין תורה, וכן פעמים שאין קשר כלל בין בעל הרכב לתינוק הנמצא בו, ובעל הרכב - על אף שמחתו שהתינוק ניצל - מכל מקום פונה הוא אל שובר השמשה ותובע אותו לפצות אותו על הנזק.

והנה מבואר בהלכה שאף על פי שמותר לאדם להציל את עצמו בממון חברו, מכל מקום צריך

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ובחרת בחיים למען תחיה
ישנם שני סוגי התנהגויות של האדם, האחת התנהגות מ"יראה" והשנייה התנהגות מ"אהבה", התנהגות מיראה היא התנהגות...
המשך בעמ' 7

שנת גאולי באה
לאחר שעם ישראל מתבשר על הקללות העתידות לבוא עליו באה הנחמה הגדולה יחד עם ההבטחה מהקב"ה שאנו נשוב אליו....
המשך בעמ' 8

סיפור לשבת
הדף החסר
ביום כיפור של שנת 1951 אבי, הרב משה גרינברג זכרונו לברכה, התפלל את כל תפילות יום כיפור. כולן מלבד אחת שנחשבת...
המשך בעמ' 9

שביבים
■ *מאה ברכות בכל יום*
■ *ברכותיו וסגולותיו של מרן רבי חיים קנייבסקי שליט"א*
■ *ובחרת בחיים*
■ *חסד לי האודות*
המשך בעמ' 10

לעשות כן רק על דעת לשלם[ג], אך בנידון דידן אין התינוק מציל את עצמו (ובלאו הכי אין התינוק בר תשלומים) אלא אדם א' מציל את אדם ב' (התינוק) בממון של אדם ג' (בעל הרכב) ויש לברר מהי ההלכה במצב הזה.

עוד יש לדעת שאף על פי שצריך אדם להוציא הוצאות כדי להציל את חברו מסכנה, מכל מקום אם יש לו לניצל ממון כדי לכסות הוצאות אלו צריך הוא להחזיר למציל את העלות של ההוצאות הללו[ד], אולם בנידון דידן כאמור אין זה שייך כלל שהניצל ישלם הוצאות אלו מאחר והתינוק הוא לא בר תשלומים.

והנה ההלכה במקרה כזה היא שהמציל ששבר את שמשת החלון כדי להציל את התינוק פטור מלשלם על נזק זה, מחמת ג' טעמים:

תקנת חכמים לפטור את מי שמתעסק בהצלת נפשות מתביעות נזיקין

א. מבואר בגמרא במסכת סנהדרין[ה] וכן נפסק להלכה בשו"ע[ו] שמי שעוסק בהצלת נפשות ותוך כדי ההצלה ועבור ההצלה הוצרך להזיק ממון אחרים, פטור מלשלם על נזקים אלו, ולא מן הדין, אלא מצד תקנת חכמים שאם לא כן ימנעו בני אדם מלהציל אחרים ויאמרו מה לי ולצרה זו[ז].

ואם כן לא נוכל לחייב את המציל שניפץ את שמשת הרכב לשלם על השמשה, מאחר ויש תקנת חכמים מיוחדת לפטור את המציל מהנזקים[ח].

מקרה שמותר להזיק / לפנים משורת הדין

ב. ובר מן דין, נראה שגם בלי תקנת חכמים זו יש לפטור את המציל מלשלם את עלות השמשה המנופצת, שהרי מבואר בהלכה שאף שאסור לגזול על מנת לשלם (אלא אם כן במקום פיקוח נפש) מכל מקום פעמים שמותר לעשות כן, והוא באופן שמתכוון לשלם דבר יפה ממה שגזל, והתשלום בעין, ומזכה אותו לבעלים על ידי אחר, שאז אנו אומרים 'זכין לאדם שלא בפניו'[ט].

ואם כן רואים אנו שבמקרה והגזלה היא בגדר 'זכות' עבור הנגזל הגזלה היא מותרת, ונראה לעניות דעתי לומר שכל התנאים הנ"ל (תשלום בעין, תשלום יפה יותר, ומזכה אותם על ידי אחר) הם רק סימנים לכך שבסופו של דבר הגזלה היא זכות עבור הנגזל, אך במקרה אחר שיש לנו אומדנא דמוכח שהגזלה היא זכות עבור הנגזל, הגזלה תהיה מותרת גם ללא התנאים הנ"ל, ולכן בנידון דידן שעל ידי הנזק של השמשה, הוא מציל את התינוק שנשכח ברכב, אזי לא מיבעיא שאם בעל הרכב הוא אבי התינוק שהוא זכות גדולה עבור האבא, שבנו יקירו מחמד עינו יינצל ממות נוראי בייסורים, ובמקום ללוות אותו לדרכו האחרונה רח"ל, יזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים, וכמו כן ניצל הוא מייסורי מצפון וחיבוטי נפש אשר היו מלווים אותו כל ימי חייו, ובוודאי שהגזלה הזו היא זכות עבורו ומותרת גם בלי התשלום (ו'משלם' לו בחייו של בנו) אלא גם אם בעל הרכב הוא לא אבי התינוק (כגון ברכב הסעות) גם כאן ברור שהיא זכות גדולה עבור בעל הרכב שיצילו את התינוק שנשכח ברכב גם במחיר שבירת החלון, ולהציל את בעל הרכב מייסורי מצפון וחיבוטי נפש.

ואף אם על פי שורת הדין אין זה נכון (דשמא רק גזלה **על מנת לשלם** מותרת במקום שזה זכות עבור הנגזל, אבל גזלה שלא על מנת לשלם אינה מותרת גם אם היא זכות גדולה עבור הנגזל) מכל מקום בוודאי שצריך הדיין לשכנע את בעל הרכב ללכת לפנים משורת הדין, ובמקום לתבוע את המציל, יודה לו מעומק הלב על שהציל אותו משברון לב, ולא חרבה ירושלם אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין[י].

וכל זה כאמור אף לולי תקנת חכמים המיוחדת דלעיל.

(אמנם כאשר מדובר שבעל הרכב הוא לא אבי התינוק והוא גם לא אחראי לשכחתו של התינוק ברכב - אין סברא זו שייכת).

אין פעולה זו מוגדרת כלל כ'נזק'

ג. עוד יש לומר בזה סברא נוספת והיא העיקרית שהנה נזק כגון זה שנועד כדי להציל נפשות אינו נחשב נזק כלל ועיקר, אלא נחשב כמעשה מצווה והצלה, ולכן אינו חייב לשלם על מעשה כזה שאינו מוגדר נזק כלל[יא].

וכן ראיתי בספר משפטי התורה[יב] אודות נידון על ראובן שנגנב בביתו של שמעון אשר נסע עם משפחתו ליומיים מחוץ לעיר, וראובן הזעיק את השכנים והם פרצו את דלת הכניסה כדי להוציאו, ופסק שם שהשכנים פטורים מלשלם לשמעון על הדלת שניזוקה, כי השכנים נחשבים לשליחים של ראובן או של בית דין - לדבר מצווה - מצוות השבת גופו של ראובן - ואין להם שם מזיק בשבירת הדלת, כי כך התורה צוותה עליהם לעשות, ולכן אין כל סיבה לחייבם ממון (ועיין עוד יתר ביאור בהערה[יג]), אך ביחס למי שכלוא בבית אם הוא עצמו פרץ את הדלת, יש לפעולה זו שם 'מזיק', אלא שמותר לו להזיק אם יעשה זאת על דעת לשלם.

אלא שאם כנים הדברים יש לעיין מדוע נצרכים אנו לתקנת חכמים לפטור את מי שהזיק תוך כדי הצלת נפשות, וכגון רודף שרדף אחר 'רודף' כדי להציל את הנרדף, ובמהלך מרוצתו שבר כלים, תפטור אותו משום שאין זה נזק כלל ועיקר, ולא רק משום תקנת חכמים?

ותשובה לשאלה זו מצאתי זו במה שכתב הרב ישראל מאיר וייל שליט"א ביחס לנידון דידן לאחר שכתב את תקנת החכמים דלעיל הפוטרת את מי שעוסק בהצלת נפשות מתביעת נזיקין:

'אמנם, נראה לענ"ד שאין הנידון דומה לראיה, כי שם מדובר באופן שהנזק אינו שייך בעצם להצלה אלא במקרה בדרך ריצתו להציל שבר את הכלים, אבל כאן הרי השבירה היא גופא מעשה ההצלה ואם כן הפטור הוא משום שהמעשה אינו מוגדר מעשה נזק אלא מעשה הצלה.

והדבר דומה למנותח שיבקש מהרופא פיצוי על מה שחתך בגופו ופצע אותו שפשוט שדבריו מופרכים, משום שהניתוח אינו פציעה בדרך להצלה אלא חלק ממעשה ההצלה גופא, ובשו"ע יו"ד של"ו, א' לגבי רופא ששגג והרג נפש גולה מיירי באופן שטעה במעשה אבל עצם מעשה ההצלה פשוט שלא שייך לחייבו שהרי עשה כהוגן'.

והנה על אף שיש להעיר שהראיה מהמנותח והרופא אינה מוכרחת, שהרי מנותח אשר מבקש מרופא לנתח אותו, אינו יכול לתבוע אותו אח"כ על הפציעה, מאחר ונחשב כאומר 'קרע כסותי והפטר'[יג], ואף אם מדובר שהרופא ניתח את המטופל ללא הסכמה מפורשת של המנותח (כגון בניתוח חירום וכדו') מכל מקום גם בזה אין יכול המנותח לתבוע את רופא, מהאחר והרופא הציל את חייו, וכאמור לעיל אם המציל הוציא הוצאות כדי להציל את הניצל, צריך הניצל להחזיר הוצאות אלו למציל, ולכן גם אם הרופא חייב

בהוצאות אלו של עשיית הפצע, צריך הניצל להחזיר לו הוצאות אלו, וממילא לא מתחילה כאן כלל 'תביעה', אך על כל פנים עצם הסברא היא נכונה ומתיישבת על הלב, וכן החילוק בין נזק שהוא פעולה ישירה להצלה, לבין נזק שאינו שייך בעצם להצלה"[ד].

וזאת תורת העולה: מותר ומצווה וחובה וצריך לנפץ את שמשת הרכב כדי להציל תינוק שנשכח ברכב, ואף פטור הוא מלשלם את עלות הנזק, ושכרו מרובה מן השמיים שהציל נפש בישראל.

והנה לאחר המענה הברור על השאלות הנ"ל, אמרתי להוסיף ולעיין לאור כל המקורות הנ"ל איך כל פרטי ההלכות והסברות והתקנות מסתדרות אחת עם השנייה-

שאלה ראשונה

אם אכן יש תקנת חכמים לפטור את הנזקים שנעשים על ידי מי שמתעסק בהצלת נפשות, מדוע אם כן מבואר בהלכה שחייב כל אדם לשכור אחרים ולשלם להם כדי להציל נפשות, ומדוע שלא נפטור את המציל מלשלם הוצאות אלו עקב תקנת חכמים שלא יבואו בני אדם להימנע מלהציל? ולמשל אם המציל היה צריך לשכור שירותי אמבולנס לצורך ההצלה, מדוע שלא נפטור אותו מלשלם מדין תקנת חכמים הנ"ל?

ולזאת יש לומר שאילו חכמים היו מתקנים כן, אז אדרבה זה היה גורם שימנעו מלהציל, שכל פועל וכל מי שנשכר לצורך הצלה, יידע שבסופו של דבר לא יקבל את כספו ויתרשל בדבר"[ט].

וכמו כן אין לומר שכשם שכתבתי לעיל שלא יתחייב המציל בנזק ישיר שפעל את ההצלה ולא רק משום תקנת חכמים אלא משום שאין מחייב כלל, אם כן הוא הדין שלא יתחייב לשלם לפועלים ששכר כדי להציל נפשות, כי אין אלא הצלה?

זה אינו, והדברים פשוטים שרק במקרה שההוצאה המחייבת אותו היא מדין 'נזק' ולא משום דין אחר (כגון, הלוואה, שכירות פועלים וכדו') אזי אנו אומרים את הסברא דלעיל, שמאחר ואין זה מוגדר כנזק אין היאך לחייב אותו, אך כאשר הסעיף המחייב אותו הוא מדין אחר וכגון מדין 'שכירות פועלים', חייב לשלם תשלום זה, אף על פי שהוא נעשה לצורך הצלת נפשות מכל מקום שכר פועלים וחייב לשלם את שכרם, ואטו נאמר שמי לקח הלוואה כדי לקנות לחברו החולה תרופות מצילות חיים, לא יהיה חייב להחזיר הלוואה זו?!

שאלה שנייה

אם אכן הניצל חייב להחזיר למציל את הוצאותיו אם כן מדוע רודף (במובן החיובי של המילה) ששיבר כלים במרוצתו כדי להציל את הנרדף - שמבואר בהלכה שפטור מלשלם נזקים אלו משום תקנת חכמים - מדוע לא מצינו שעל כל פנים המציל יתחייב להחזיר לניזוקים את שווי הנזקים?

ויש ליישב על פי מה שנכתב לעיל שמאחר שנזקים אלו לא נעשו כצורך ישיר להצלת הנרדף, אין הם נחשבים כהוצאות שהמציל חייב להחזירם, אך באמת נזקים שנעשו ממש עבור ההצלה (כגון שקרע בגד כדי לעשות ממנו חוסם עורקים מאולתר) יצטרך המציל להחזיר הוצאות אלו, שלגביו זהו אכן נחשב כ'נזק' (מה שאין כן עבור המציל עצמו אין זה נחשב נזק אלא הצלה).

שאלה שלישית

אם אכן נכונה הסברא שפעולת הצלה הכרוכה בנזק אינה נחשבת 'נזק' אלא 'הצלה', אם כן מדוע הנרדף ששיבר כלים של רודף פטור משום שלא יהא ממונו חמור מגופו, תיפוק ליה משום שאין כאן נזק אלא הצלה? וצריך לומר שלגביו אין אנו אומרים סברא זו, וזה מוגדר כנזק ובעיקרון היה חייב כדין מציל עצמו בממון חברו, ולא פטור אלא משום שלא יהא ממונו של רודף חומר יותר מגופו.

וכאשר מדובר בנזק שלא פעל באופן ישיר את ההצלה (כגון שבמנוסתו שיבר כלים) אזי בלאו הכי לא קשה שכפי שהתבאר לעיל כזה סוג נזק כן נחשב נזק, ואילולי הסברא שלא יהא ממונו חמור מגופו היה באמת חייב לשלם נזקים אלו כדין מציל עצמו ממון חברו.

לשאלת התשובה והכפרה

והנה לאחר בירור כל הנ"ל בעניין חובת ההצלה ופטור התשלומים, ראיתי לנכון לברר כאן נושא נוסף, והוא האם אותו אחד שקרה לו המקרה הנורא הזה, ושכח את התינוק ברכב, האם הוא חייב לעשות תשובה על כך שבמו ידיו פעל את מותו של התינוק רח"ל, ונושא זה הוא כאוב ועדין עד למאוד, ויש ליזהר מאוד בתשובת שאלה זו.

והנה מי שקרה לו כדבר הנורא הזה, שהשאיר את התינוק בתוך רכב סגור בזמן שהשמש קופחת, הרי זה בגדר 'כפתו בחמה' המבואר בגמרא במסכת סנהדרין[טו] שהרי זה נחשב מעשה רציחה ממש (ולא רק 'גרמא') אולם מאחר ובזמן שסגר את הדלת כלל לא ידע מקיומו של התינוק שהרי שכח שהוא נמצא ברכב, הרי שמעשה זה (כפתו בחמה) נעשה כמתעסק גמור, ומתעסק פטור, אלא שיש לברר האם יש כאן פשיעה בעצם זה ששכח את התינוק ברכב, ואם כן אינו יוכל לפטור את עצמו בטענת 'מתעסק', שיש עליו טענה על עצם זה ששכח מקיומו של התינוק"[יז].

שכחה מוגדרת כמזיד, שוגג או אונס?

והנה מצינו בכמה תחומים שונים בהלכה, הן בדיני ממונות, והן בדיני אורח חיים ויורה דעה, שדנו בשאלה זו האם 'שכחה' מוגדרת כפשיעה, שגגה או אונס.

בדיני ממונות מצינו לכאורה סתירה בין ב' נידונים שונים, לגבי שומר ששכח היכן הניח את הפיקדון אנו נוקטים ששכחה זו נחשבת פשיעה, ולכן אף אם הוא שומר חינם חייב"[יח], ואילו לגבי מי שהייתה אבן בחיקו ושכח מקיומה וכאשר קם ממקום מושבו נשמטה האבן ממנו ופגעה באדם אחר וניזוק ממנה, אנו נוקטים שאף שחייב לשלם תשלומי נזק, זה משום שאדם מועד לעולם בין מזיד ובין שוגג ובין אונס, אבל לעניין שאר תשלומי ד' דברים (צער ריפוי שבת ובושת) הוא פטור משום ששכחה זו דומה לאונס"[יט].

ובישוב הדברים נראה ששומר שמקבל על עצמו שמירה מוטל עליו לזכור היכן הניח את הפיקדון, ולכן אם אינו זוכר הרי זו פשיעה, אבל דבר שלא מוטל על האדם בהכרח לזכור, כמו האבן שבחיקו, שאינו יכול לעלות על דעתו שאבן זה תזיק, לכן השכחה אינה נחשבת כפשיעה אלא דומה לאונס.

וכבר אמרו חז"ל 'כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה'[כ], ולכן דבר שאמור האדם לזכור, וכמו שומר שמקבל אחריות על החפץ, אם אינו זוכרו, כנראה לא מספיק ייחס לכך חשיבות, ועצם זה שלא ייחס לכך מספיק חשיבות - נחשב כפשיעה, אבל דבר שאינו מוטל על האדם לזכרו, אין השכחה נחשבת כפשיעה, מאחר ושכחת דבר כזה מצויה היא ואינה כל כך בידי האדם.

שכחה לעניין תפילת תשלומין

והנה הראשונים[כא] למדו מסוגיית 'אבן בחיקו' לעניין מי ששכח להתפלל תפילה אחת, שיכול להשלימה בזמן התפילה הבאה, ולהתפלל 'תפילת תשלומין', ואף על פי שאין תשלומין למי שלא התפלל במזיד, מכל מקום השכחה נחשבת כאונס, ולפי ההסבר הנ"ל לכאורה אינו מובן שהרי מוטל על האדם לזכור להתפלל וזוהי חובתו בעולמו, ואם שכח מלהתפלל כנראה שלא ייחס לכך מספיק חשיבות, ואם כן מדוע אין שכחה זו נחשבת כפשיעה?

ויש לתרץ בשני דרכים:

א' באשר לתפילת תשלומים אף אם שכחה זו נחשבת לפשיעה, מכל מקום סוף סוף לא ביטל את התפילה בשאט נפש ובמזיד, ובנידון תפילת תשלומין הכל תלוי ב'שאט נפש', וכל שלא ביטל בשאט נפש יש לו תשלומים[כב].

ב' פעמים שאדם שוכח גם דברים המוטלים עליו לזכור, ולא משום שלא ייחס לכך חשיבות, אלא משום שהשכחה היא מקרה העלול לקרות גם כאשר מייחסים לכך חשיבות נאותה.

שכחה לעניין עירובי תבשילין

וניתן להביא ראיה לכך מהלכות עירובי תבשילין ששם נפסק להלכה[כג] שמי ששכח או נאנס מלערב עירוב תבשילין בערב יום טוב הסמוך לשבת, יכול לסמוך על עירובו של גדול העיר (אך מי שלא עירב במזיד אינו רשאי לסמוך על כך) והנה המגן אברהם שם[כד] מביא מהמהרש"ל שאם שכח מחמת עצלותו שלא היה ירא וחרד על דבר ה' נקרא פושע, ואם כן מדוע מי ששכח לערב עירוב תבשילין יוכל לסמוך עירובו של גדול הדור?

ותירץ המגן אברהם שצריך לומר שיש שני סוגים של שכחה, יש שכחה שנובעת מעצלות והיא דומה לפשיעה, ויש שכחה שאין לה סיבה, והיא דומה לאונס.

ומעתה בנידון דידן כאשר אדם שוכח את תינוקו ברכב, היאך נגדיר שכחה זו כאונס או כפשיעה?

וקודם שאענה על כך אכתוב מה שקראתי על אחד המקרים אשר התרחשו לאחרונה רח"ל שהתינוק נפטר לאחר שהייה של כמה שעות ברכב, שמי ששכח את התינוק ברכב היה מן המעוררים בנושא זה, והיה הרבה פעמים שב ומזכיר בכל מיני במות ומעגלים לא לשכוח את הילדים ברכב, ואף עשה לעצמו תזכורות בנייד לעניין זה, אך למרבה הצער באותו יום הוא בעצמו שהיה מהמעוררים לדבר זה, שכח את תינוקו ברכב, ונזכר בו רק לאחר שהנייד הזכיר לו, אך למרבה הצער - היה זה כבר מאוחר מדי...

האם ניתן להגדיר שכחה זו כפשיעה? הרי התינוק הוא הדבר היקר ביותר להורים, ויודעים הם טוב מאוד מה עלול להתרחש אילו ישכחו אותו ברכב, ובכל פעם כאשר שומעים מקרה שכזה לב מי לא יחרד ולא ישים על לבו לשמור על ילדיו, ועם כל זה אנחנו חוזרים ושומעים על מקרים כגון אלו רח"ל שקרו אצל ההורים האחראיים ביותר, ואין מנוס מלומר ששכחה זו פעמים והיא בלתי נשלטת...והרי היא כאונס.

ואין אני מתכוון לומר שכך הדבר בכל המקרים, אלא שכל מקרה לגופו, וייתכן שבחלק מהמקרים ניתן להגיע למסקנה ששכחה זו נחשבת כאונס.

אונס כעין אבדה או אונס כעין גניבה

אמנם נראה שאע"פ שפעמים יש להגדיר שכחה זאת כאונס, מכל מקום מצינו בראשונים[כה] שיש שני סוגים של אונס, יש אונס כעין גניבה, ויש אונס כעין אבדה, שבעוד שבאונס כעין אבדה (שהוא חמור יותר) אין בזה מחלוקת שאדם המזיק חייב, מכל מקום באונס כעין גניבה, נחלקו בזה הראשונים האם אדם המזיק חייב, ודעת הרמ"א[כו] שאדם המזיק פטור מתשלומי נזק באונס כגון זה אף שיש ריבוי מיוחד שאדם מועד לעולם.

ואחר שראינו שאדם ששכח אודות האבן שבחיקו וקם ממקומו, והאבן נפלה והזיקה, אזי הדין הוא שהוא חייב בתשלומי נזק, ופטור מד' דברים, מבואר מזה, שגם שכחה כעין זו, מוגדרת כשכחה כעין אבדה, שאם לא כן (והוא אונס גמור כעין גניבה) היינו פוטרים אותו גם מתשלומי נזק (על כל פנים לדעת הרמ"א) ולא רק מד' דברים, ומוכרח שאונס זה הוא לא אונס גמור אלא אונס כעין גניבה.

ואם אדם המזיק חייב על אונס כגון זה, בוודאי יש לומר שגם לגבי הרג הנעשה בידיים (כפתו בחמה) מתוך אונס זה, אינו פטור לגמרי, ואף שאינו פשיעה גמורה, מכל מקום גם אונס גמור אינו נחשב, והוי כ'שוגג' וצריך תשובה וכפרה.

ומעתה מדויק לשון רש"י שכתב על סוגיא זו של שכח אבן בחיקו וז"ל 'הויא שכחה שוגג ולא פשיעה', הרי שדייק לכתוב שאע"פ שהשכחה אינה פשיעה מכל מקום היא בגדר 'שוגג' ולא בגדר 'אונס'.

ובאמת כתוב להדיא במקור הדברים בגמרא שם (הייתה לו אבן בחיקו ושכחה) שאם האבן הרגה, יהיה חייב בגלות, הרי שזה נחשב שגגה, וצריך כפרה.

אמנם לבי אומר לי שבנידון דידן לאור מה שכתבתי לעיל, פעמים שבחלק מן המקרים ניתן לומר שהשכחה היא בגדר אונס גמור, ואינה נשלטת[כז], ועדיין צריך עיון בהגדרת הדברים ועיין עוד בהערה[כח].

אמנם אם מדובר ברכב הסעות, שיש נוהלי עבודה לכל נהג לערוך סיור ברחבי רכב ההסעות לאחר סיום המסלול לוודא שלא נשכח אף אחד ברכב, והנהג לא עשה זאת, ומשכך נשכח התינוק ברכב - נחשב הדבר כפשיעה אחר שלא מילא אחר הנהלים והרי הוא גם מקבל שכר על עבודתו.

והקב"ה יאמר לצרותינו די ויחיש לגאלנו במהרה בימינו אמן!

על התמודדות אמונית של הורים עם שכחת תינוק ברכב - הרב נתן שלו, יו"ר עמותת 'חיים של טובה'

ידי תרעד, מעצם הניסיון לכתוב משהו על סיטואציה איומה ונוראה זו, הקשה יותר מעקידת יצחק, מפאת ייסורי המצפון הנוראיים המעורבים בה, ותחושת הסתמיות - כאילו רגע אחד של שטות והיסח הדעת, גרם לאסון הנורא. בנוסף לתחושת הכישלון והאכזבה העצמית עולה לעתים השאלה כיצד השי"ת עמד מנגד ולא הושיע, ונתן לתינוק קטן לסבול ייסורים עד מוות.

בפתח הדברים אניח כמובן מאליו, את חובת האחריות הפשוטה למנוע אסונות, ושאין כאן צורך לחזק נקודה זו. גם אניח כמובן מאליו, שהצער והחרטה נוכחים במלוא עוצמתם, ואך למותר לעסוק בהכרה במחדל, בלקיחת אחריות והפקת לקחים.

התמודדות עם ניסיון נורא זה, הופכת לאתגר חיים מרכזי, לשנים רבות, ולא יתרפא השבר על נקלה. אין בכוחם של מילים לרכך או לרפא את כאב האבדן והשכול, אך יש בכוחן של מילים לברר את הגישה האמונית ולנסח קריאת כיוון, אשר לענ"ד תמציתה היא קבלת עול מלכות שמיים, המתבטאת בהשלמה פנימית עם העובדה שאנו חיים בעולם שלא תמיד ניתנים בו תשובות והסברים, ומאורעות החיים הבאים אלינו בהשגחת ד' מכוונים להצמיח אותנו, באופן רחב יותר ממה שהדעת שלנו יכולה לתפוס. מתוך עמדה זו ניתן לצמוח מתוך משבר, וקשר החיים בהשי"ת יוסיף חוזק ועומק, וסוף האדם להעפיל אל פסגת המדרגה הרוחנית של 'קבלת הייסורים באהבה', בבחי' אודך ד' כי אנפת בי, ולעיתים אף למצוא להם פשר.

ולקריאת כיוון כללית זו, אוסיף מספר הערות קונקרטיות, הנוגעות לדרכי עבודת השם בסיטואציה מורכבת זו, ואקווה שיהיו הדברים לתועלת.

א. אבחנה בין הרהורי תשובה לרגשות אשם וייסורי מצפון

אם ראה ההורה לנכון, שיש מידת פשיעה בהתנהלותו, ומוטל עליו לעשות תשובה ולכפר על כך, יש להבדיל בין הרהורי תשובה, וצער חרטה שהינו חלק מתהליך התשובה, לבין ייסורי מצפון ורגשות אשם ועצבות ומרירות - אשר הם מכלל התגובות האנושיות הטבעיות, אך לא מכלל עבודת הקודש.

הרהורי תשובה, וחרטה על החטא - ודאי מלווים גם במרירות ועצבות - אך אינם מתקבעים כמצב הרוח של האדם, אינם ממלאים את לבו בכל שעות היום והלילה, ובעקבותיהם מגיעה שמחה ורוח טהרה ורעננות. כך יסד בספר התניא (פרק כו), שאת מרירות החטא יש לתחום לשעה מזומנת בה מתמרמר על חטאו ומתחרט עליהם, ואילו אחר השעה ההיא חוזר מיד לעבודת השם בשמחה. וכך הוא אופייה של התשובה - שאף שבשעתה יש בה מרירות, היא מחוללת התחדשות ואושר פנימי המתבטאים בשמחה ורעננות.

אם האדם מתבוסס בצערו, ברגשות אשם ובייסורי מצפון, במרירות ועצבות, ונפשו סובלת ונחלשת, ידע האדם שזו תגובה נורמלית שנפשו מגיבה לאסון הנורא, וצריך לעזור לעצמו לא להישאר במקום הזה אלא למצוא את הדרך להתרומם. פעמים יבואו לאדם מחשבות שווא, שטוב הוא לפני הבורא שאתבוסס בצער ודיכאון, כדי לכפר על עווני, ועוד מחשבות כיוצא בזה, ואלו מחשבות שווא, התומכות את השקיעה בדיכאון ובחידלון, ונזקם רב. טוב לפני השי"ת שיתחזק האדם ויתמלא שמחה וכוח לקבל הייסורים באהבה.

ומעבר לכך, אם האדם **מקדש** את ייסורי המצפון והסבל הנפשי, יתכן שמחמת כך לא יכיר בכך שהוא סובל באופן שמצבו מחייב קבלת עזרה מקצועית (כגון פוסט טראומה, דיכאון, חרדות, מתח נפשי, אובססיות). פעמים גם מוצא האדם את עצמו חושב "**לא מגיע לי** לקבל עזרה", וזו מחשבה המבטאת כעס פנימי, ואולי גם רגשות אחרים, ויש לאדם לעזור לעצמו להשתחרר ממחשבות קשות אלה.

ב. תחושת הסתמיות והסתר הפנים

לא ניתן לשער גודל ועומק הכאב, הנמשך מהשאלה הנוקבת למה כך עשה ד' לנו. איך לא הציל את הילד. ואיך הכניס אותי לצרה האיומה הזו. ואכן טבע האדם לחפש משמעות ופשר, ולבקש בהן את נחמתו.

עבודה גדולה מונחות לפתחו של האדם בעת הזו: לקבוע בנפשו שלא סתמיות ומקרה יש כאן, ולא פשיעה והסח הדעת גרמו לאסון הנורא. והרי רבים אחרים, לאלפים ולרבבות, חוטאים מידי פעם בהיסח הדעת ובשכחה, אך לא באה צרה זו בגבולם. השגחת השם היא, היא בלבד, אשר גבהו דרכיה ומחשבותיה, החליטה להביא ניסיון זה אל ביתכם. לא אני בעל הבית על העולם, ולא מכוחי נעשה כך או כך. השי"ת הוא עילת העילות ומסובב הסיבות (יעויין עוד אורות התשובה טז, א*, ואכמ"ל), ועבודתנו היא לקבל את המציאות ואת הניסיון מאיתו ית', באמון ובהכנעה, כפי אשר ינהג בנו של המלך, כאשר ישית עליו המלך משימה קשה ומשונה.

סיפור נורא הוד בא לאוזני, על האדמו"ר מסלונים בעל הנתיבות שלום זיע"א. בסוף ימיו, אירע אסון בביתה של נכדתו, כאשר בנה הפעוט טבע באמבטיה בנסיבות מסוימות וסבל מנזק מוחי קשה ונעשה צמח. אמו - באה אל הסבא שלה - בעל הנתיבות שלום, והיה זה ימים ספורים לפני פטירתו, ואמר לה הסבא כך: לאנשים רגילים, השי"ת מביא ניסיון של עושר, כדי שיתחזקו באמונה ויידעו שהוא מאת ד', ולא כוחי ועוצם ידי עשו את החיל הזה. ולאנשים מיוחדים, כמוך, השי"ת מביא את הניסיון הנורא הזה - כדי שיתחזקו באמונה, ויידעו שהוא מאת ד', ולא כוחי ועוצם ידי עשו את האסון הזה.

ג. מה רצון ד' ממני

אף שאיננו יודעים למה, ולשם מה, ואיננו יכולים כלל לבוא בסוד ד', אך יודעים אנו בוודאות שרצון ד' הוא שהאדם לא יתייאש ויתרחק, אלא שימצא האדם בתוכו המסילות לעבודת השם בשמחה וביתר אומץ. יש נטייה טבעית לחיפוש משענת ונחמה, ובאופן טבעי חיפוש זה מופנה מעומק נפשו של אדם אל ד', ואלו מן הדברים שאמיתותם חזקה מכל הסבר שכלי, ולמעלה מטעם ודעת.

יש לאדם להתחזק בידיעה, כי אין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו, ואין איזה שהיא "מטרה סודית" שצריך לחפש ולמצוא, איזה תיקון מסוים שצריך לאתר, כדי להביא את הדברים אל תיקונם. חיפוש נואש אחר תיקון מסוים, בהנהגה זו או אחרת, בחומרה זו או אחרת, בריצה לפתחם של 'חכמי סוד' המנפיקים לאדם כמין מרשם מדויק, שאותו עליו לעשות למען ייטב לו, בדרך כלל נובע מניסיון להשקיט את הפחד והחרדה, ואין ברכת ד' מצויה בו. האמת לא מסתתרת, ואינה נמצאת אצל יודעי סוד למיניהם. האמת היא פשוטה, ועולה מתוך המציאות - יש לאדם להתגבר על כל החושך, על כל הרגשות השליליים, על הכעס ועל העצבות, ולחיות חיים בריאים ושמחים, ולהתקרב לד' כפי כוחו. ובכלל זה גם בהקשר הזוגי והמשפחתי - הלכידות וההתגבשות והתמיכה בכל אחד מבני המשפחה, כפי גילו ועניינו.

טבעי שיהיו פחדים, חרדות, אובססיות, כעסים, דיכאון וכדו'. טבעי ונורמלי, והרי הם חלק מפצעי השכול והטראומה. אך הכיוון והשאיפה מכוונים לחיים בריאים ושמחים, וזה רצון ד' מאתנו. ימצא האדם מה עוזר לו ומה מחזק אותו - ויאחז בהם, ומה מחליש ומרחיק - ויתרחק מהם. לא ימנע האדם עצמו מקבלת עזרת מקצועית, במידת הצורך, ולא יחדל לשאוף, בעדו ובעד בני ביתו, להחזיר את החיוך ואת השמחה ואהבת החיים אל מקומם.

והשי"ת ירפא לכל שבורי לב, ויסייע בעדנו למצוא את אורו וטובו בתוך ההסתרות, ולהעלות אור יקרות ממעמקי תהום, ויגלה טובו עלינו מהרה ברחמים פשוטים.

ד. ואסיים בכמה מילים המופנות למעגלים הקרובים והרחוקים, לקהילה ולחברה:

אם חבר או מכר שלך, שכל את בנו בנסיבות טרגיות, דע לך שמעבר לכל הצער והייסורים הנוראים, הוא גם סובל מבדידות.

זר לא יוכל להבין מה עובר עליו, ומן הסתם גם אתה שואל את עצמך, אלו מילים אפשר לומר, ואיך אפשר לנחם. למרבה הצער, ישנה תופעה שבגלל המבוכה האמתית הזו אנשים תופסים מרחק, ומעדיפים לא להסתבך, וכך מוסיפים עוד בדידות על בדידותם.

ואציע בזאת מספר טיפים לתועלת העניין:

א. בכלל לא צריך לדבר. להיות, לחבק, להשתתף.

ב. מותר גם לומר: "אני לא יודע מה אפשר לומר בסיטואציה כל כך קשה שכזו"

ג. פתח לו פתח בעדינות : "אם תרצה לדבר, אני כאן איתך."

ד. תשאל בפשטות "אני לא יודע מה יכול לעשות לכם טוב. אשמח לשמוע ממך, במה אוכל לעזור"

ה. הימנע מתחקירים וחיטוטים על מה בדיוק קרה ואיך.

ו. הימנע מסיפורים על מקרים דומים, ומהשוואות.

ז. ההורים השכולים לא צריכים לשמוע סיפורים, הם צריכים אוזן קשבת, הם צריכים שיגידו להם שהם אנשים טובים והורים טובים, הם צריכים לקבל את התחושה שלא מתרחקים מהם.

א - עיין שו"ע סימן תכ"ו סעיף א' וראה שם שחייב להוציא הוצאות על כך. ועיין לקמן הערה ב'.

ב - שו"ע חו"מ סימן שנ"ט סעיף ד', ומקור הלכה זו בסוגיית הגמ' במסכת בבא קמא דף ס' עמוד ב' שאלת דוד המלך לסנהדרין, ועיין שם בתוס' ד"ה 'מהו להציל עצמו' שפירשו את שאלתו של דוד המלך האם חייב לשלם מי שהציל עצמו בממון חברו, אך עצם העניין שיוכל להציל עצמו בממון חברו זה היה פשוט שמותר, וכן הוא ברא"ש שם, אולם רש"י בדף ס"א עמוד א' ד"ה 'דעבד לשם שמים' פירש לכאורה שהשאלה היא על עצם ההצלה האם היא מותרת, וכאילו איסור גזל אינו נדחה מפני פיקוח נפש, ורבים האריכו בביאור שיטת רש"י, עיין בשו"ת בנין ציון סימנים קס"ז -ק"ע, ועכ"פ להלכה נפסק בשו"ע חו"מ סימן שנ"ט סעיף ד' כשיטת התוס' והרא"ש (עיין שם בסמ"ע ס"ק י') שמותר לגזול במקום של פיקוח נפש אלא שצריך לגזול על דעת לשלם.

ג - עיין ברא"ש למסכת סנהדרין ריש פרק ח', ועיין בשו"ע חו"מ סימן תכ"ו, ובסמ"ע שם ס"ק א', ובש"ך ס"ק א'.

ד - דף ע"ד א' באשר לרודף שרודף אחר 'רודף' ושבר כלים במהלך רדיפתו.

ה - חו"מ סימן ש"פ סעיף ג'.

ו - אך מציל עצמו בממון חברו חייב לשלם כי תקנה זו לא שייכת לגביו שאין חשש שאדם ימנע מלהציל את עצמו.

ז - והנה היה מקום לומר שרק בכה"ג שהמציל מזיק ללא כוונה ורק מחמת שעסוק ברדיפה אחר הרודף לא שם לב ושיבר כלים, אבל בנד"ד שבמחשבה תחילה ניפץ את שמשת הרכב מי יימר לך שגם בכה"ג פטור מלשלם? אולם זה אינו, שהנה בסימן שע"ח סעיף ח' מבואר שמי שרץ בערב שבת בין השמשות, והזיק תוך כדי ריצתו, פטור מלשלם (מצד שורת הדין ולא משום תקנת חכמים) מפני שרץ ברשות, וא"כ מדוע בסימן ש"פ (רודף אחר רודף) אנו פוטרים אותו רק משום תקנת חכמים? תיפוק ליה משום שרץ ברשות, וכי הצורך להציל נפשות גרע מריצה לקבלת שבת קודש? וע"כ צריך לומר ששם הפטור מן הדין הוא באופן שהזיק ללא כוונה תחילה, והתקנת חכמים היא אפילו באופן שהזיק בכוונה.
אמנם יש מקום לדחות ראיה זו על פי השיטה מקובצת במסכת בבא קמא דף ל"ב עמוד א' בשם רבינו יהונתן שטעם הפטור ברץ בערב שבת הוא מפני שעל הניזק היה להרחיק את עצמו שהרי ערב שבת בין השמשות הוא זמן שכולם רצים, ובנידון דידן אין טעם זה שייך ולכן צריך להגיע לתקנת חכמים מיוחדת, אולם למעשה נראה שגם כאשר הזיק בכוונה פטור מלשלם וכן מסתבר שטעם התקנה שייך גם במקרה זה וזיל בתר טעמא (ובלא"ה יש חולקים על רבינו יהונתן עיין במרדכי שם פרק המניח רמז לט שמבואר ממנו אחרת בטעם הפטור ולא משום שהניזק היה צריך להרחיק את עצמו ואכמ"ל בכל זה).

ח - עיין שו"ע חו"מ סימן שנ"ט סעיף ב'.

ט - בבא מציעא דף ל' עמוד ב'.

י - והנה אם מדובר שניפץ שמשת רכב של רכב שאול, אזי לכאורה השואל יהיה חייב לשלם לבעלים על נזק זה, כדין שואל שחייב באונסים, אע"פ שביחס למזיק זה לא נחשב נזק אלא הצלה, מכל מקום נגרם נזק למשאיל, והשואל קיבל עליו אחריות גם על אונסים, אמנם אם מדובר ברכב שכור, יש לעיין האם השוכר יתחייב לשלם נזק זה למשכיר, ושורש השאלה האם יש כאן פשיעה או אונס, ושוכר חייב על פשיעה ופטור על אונסים, ועיין לקמן שכתבתי שגם אם נאמר שאין השכחה מוגדרת כפשיעה מכל מקום אינה מוגדרת כאונס גמור.

יא - לדיין הרב צבי שפיץ שליט"א, על מסכת בבא קמא סימן מ"ה.

יב - והוסיף לבסס סברא זו על פי דברי התוס' המפורסמים במסכת כתובות דף נ"ו עמוד א' ד"ה 'הרי' שאילולי התורה לא הייתה מחייבת לשלם על נזקין, הסברא לבד לא הייתה מחייבת זאת, ולכן מאחר שסיבת חיוב מזיק לא נובעת מחמת סברא אלא זהו חיוב התורה, לפי זה במקרים שהתורה לא קוראת למעשה שעשה פורע הדלת שם 'מזיק' אלא 'קיום מצווה', שהוא היה מחויב לעשותו, לפיכך אין מקור לחייב את פורץ הדלת.

יג - עיין שו"ע חו"מ סימן ש"פ.

יד - ויש להוסיף על האמור, דהנה הרכב כעת הוא 'רודף' אחר התינוק להורגו, ואם נזיק את הרכב (נגפץ את החלון) נציל את התינוק, וא"כ כשם שמותר להרוג את האדם הרודף ומצווה קא עביד, כך מותר להרוג את הרכב הרודף (שהרי דין רודף הוא גם בעובר שאינו בר דעת) ומצווה קא עביד ולא יהיה חייב בתשלומין, אולם לאדם הרודף אין בעלים, ולרכב הרודף יש בעלים ומחסרו ממון, אך אם נאמר שהבעלים ששכחו את התינוק ברכב נחשב כפושע, א"כ הוא גרם זאת לעצמו וי"ע, ועיין לקמן האם השכחה נחשבת כפושע או כאונס.

טו - אמנם מה שקשה לי בהאי עניינא הוא מדוע באמת הפועלים עצמם שנשכרו לצורך הצלת הנפשות רשאים לקבל שכר, הרי הם גם כן מצווים על הצלת נפשות 'ולא תעמוד על דם רעך' ואם כן ברגע שנודע להם שפלוני בסכנה, מחויבים הם לעשות כן גם ללא קשר לתשלום, ודוחק להעמיד שמדובר בפועלים גויים, ואולי אה"נ, אלא שמ"מ אם הם לא מסכימים לעשות הם בחינם, מ"מ כל מי שנמצא שם חייב לשכור אותם בכסף וי"ע.

טז - דף ע"ז ע"א.

יז - וידידי הרב נתן שלו שליט"א העיר לי שהניסוח אינו נכון משום שאין פטור של 'מתעסק' בנזיקין והרג, וציין ל'רשימות שיעורים' (ר"ד סולובייצ'יק) למסכת בבא קמא דף ל"ב ע"ב, ויש לפלפל בזה ואכמ"ל.

יח - שו"ע חו"מ סימן רצ"א סעיף ז', ועיין שם בנתיבות המשפט ביאורים ס"ק י"ד שחייב מדין מזיק ולא מדין פשיעה של שומר.

יט - מקור הסוגיא בגמ' ב"ק דף כ"ו עמוד ב', ונפסקה להלכה בשו"ע חו"מ סימן תכ"א סעיף י', ומש"כ שהוא דומה לאונס כן כתב שם הסמ"ע ס"ק ט"ז, אולם רש"י בסוגיא שם שהשכחה הויא כשוגג ולא כפשיעה, ונפ"מ לנד"ד ששוגג בעי כפרה אבל אונס לא בעי כפרה ועיין לקמן בזה.

כ - שבועות דף מ"א עמוד ב'.

כא - עיין נמוקי יוסף למסכת בבא קמא דף י' עמוד ב' בדפי הרי"ף בשם הרמ"ה, ונפסק להלכה בשו"ע או"ח סימן ק"ח סעיף ח'.

כב - עיין בבית יוסף סימן ק"ח סעיף ח' שכתב דלא מיקרי מזיד (לעניין זה) אלא כשמבטל את התפילה בשאט נפש בלי שום טירדא (אולם לענ"ד הבית יוסף לא כתב זאת אלא רק משום שבתפילה הרי בתחילת זמן תפילה זכר להתפלל אלא שדחה את הדבר ואמר אתפלל לאחר מכן ולבסוף שכח, שבזה באנו לסוגיית 'אונס ביום אחרון', ולזאת כתב הבית יוסף שלעניין תפילה עם כל זה יש לו תשלומים שסוף סוף לא ביטל את התפילה בשאט נפש, אבל עצם השכחה כאשר לא דחה את הדבר אכן מוגדרת כאונס אם לא באה מחמת עצלות וכדלקמן).

כג - שו"ע או"ח סימן תקכ"ז סעיף ז'.

כד - ס"ק ו'.

כה - עיין תוס' בבא קמא דף כ"ז ע"ב ד"ה 'ושמואל אמר'.

כו - שו"ע חו"מ סימן שע"ח סעיף א'.

כז - ובעבר לא שמענו על מקרים כגון אלו, אך בעשור האחרון לצערנו הרב כל קיץ יש כמה וכמה מקרים כאלו, חלקם מסתיימים בטוב, וחלקם..., ואולי שינוי צורת וסגנון החיים בדור החדש אשמה בכך.

כח - עיין בשו"ת מהר"י וויל סימן קכ"ה שגם מי שלא הרג בפועל אלא באה תקלה על ידו יש לו לקבל על עצמו ייסורים, ובספרי השו"ת דנו רבות בנידון זה (עיין שו"ת צמח צדק [הקדמון] סימן ו', שו"ת מהרש"ל סימן צ"ו, שו"ת נו"ב או"ח קמא סימן ל"ד, שו"ת חת"ס או"ח סימן קמ"ז, ועיין בשיעורי הגר"א וייס שליט"א לפרשת ויגש שנת תשע"ב שמ"מ הוא רק היכא שהיה צד פשיעה בדבר מצד הגורם) ולכן חושבני שבנידון דידן (בפרט לאור הקושי בהגדרת הדברים) ראוי שמי שקרה לו מקרה כזה רח"ל יפנה בשאלה לגדולי הדור, האם ואיך לכפר על כך.

ובחרת בחיים למען תחיה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

ישנם שני סוגי התנהגויות של האדם, האחת התנהגות מ"יראה" והשנייה התנהגות מ"אהבה", התנהגות מיראה היא התנהגות של חשבון כדאיות, של רווח והפסד, ואילו התנהגות מאהבה היא כהגדרתו של הרמב"ם: "עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הכבוד לבא", להתנהגות כזו מתכוונת התורה בפרשתנו כשהיא אומרת: "ובחרת בחיים **למען תחיה**", הבחירה בחיים אינה בשביל להשיג איזו תמורה חיצונית, או להינצל מעונש, אלא למען החיים עצמם. ובמקביל לשני סוגי ההתנהגות הללו ישנם שני דרכים כיצד להנהיג את החברה שתהיה חברה מתוקנת, האחת באמצעי **ענישה והרתעה** המקבילה להתנהגות מיראה, והשנייה בדרכי **חינוך ושכנוע** פנימי שהיא מקבילה להתנהגות מאהבה. החברה המודרנית שלנו כיום היא חברה הישגית, היא אינה כל כך מתעניינת בתכנים אלא יותר בתוצאות החומריות שיוכל האדם להשיג, ועל כן היא אינה מתמודדת עם בעיותיה בדרך של הקדמת רפואה למכה, אלא מטפלת בהן לאחר מעשה. טיפול שאנו רואים את כישלונו בנושא העבריינות והפשע, שהטיפול בהם הוא באמצעות הרתעה ושפיטה, וככל שהעבריינות מתפשטת כך גוברת הדרישה להגדיל את מצבת השוטרים ואת תקציב משרדי המשטרה והמשפטים.

טיפולה של החברה המערבית בפשע דומה לגשר רחב ידיים שבמרכזו נפער חור גדול ומכוניות רבות שהיו חולפות עליו היו נופלות בחור ונוסעיהם נפגעו. ישבו חכמי הרשות והחליטו להקים בקרבת הגשר תחנה ל'עזרה ראשונה', לאחר שהתרבו הנפגעים הלכו והקימו בית חולים גדול שיקלוט את הנפגעים הרבים ויטפל בהם. וככל שהתרבו הנפגעים כך הרחיבו את מחלקות בית החולים והגדילו את הצוות הרפואי. עבר שם חכם אחד וראה את הנעשה ואמר לנוכחים: עד שאתם משקיעים משאבים עצומים וסכומי עתק בטיפול שלאחר התאונה, במקום זאת לכו ותקנו את הגשר בפעולה חד פעמית ותחסכו מעצמכם נפגעים נוספים, שיקום נכים וכסוי הוצאות הנזקים, שעלותם הכספית גדולה עשרת מונים מתיקון הגשר.

התנהגותה של החברה המודרנית מזכירה לנו את האמור בגמרא [ברכות לב א]: "משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צווארו והושיבו על פתח של זונות - מה יעשה הבן **שלא יחטא**?!". כל חברה שאינה מעמידה לעצמה קוים אדומים ברורים, שאינה מוכנה להתרסן ולוותר על הנהנתנות, אלא מאפשרת למתירנות ולגירוי היצרים להשתולל באין מפריע מבלי להציב בפניהם מגבלות ומעצורים, אין לה להתפלא אם כתוצאה מכך יתרבה הפשע ויתרבו העבריינים, ואז לאחר מעשה נאלצים להילחם בפשע בעזרת המשטרה ובתי המשפט, כשהדרישה הבאה מהממונים על החוק היא להחמיר בענישה ולהגדיל את תפוסת בתי הסוהר.

אין אנו יכולים להתעלם מהצורך של גורם ההרתעה בחברה האנושית, כמו שאמרו חז"ל: "אלמלי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו". אבל התשובה היהודית למניעת העבריינות והפשע היא בעיקר החינוך, כמו שדרשו חז"ל: "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין" [קדושין ל ב], שהערכים המוסריים והסדר החברתי הנכון אינם רק אמצעי להשגת איכות חיים נוחה ובטוחה יותר, אלא ערך עצמי שהאדם צריך לשאוף אליו מצד עצמו - "ובחרת בחיים למען תחיה".

שני פרקים מקדיש הרמב"ם ב"הלכות תשובה" לנושא הבחירה החופשית, אותה הוא מנסח כך: "רשות כל אדם נתונה לו, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו" - מדוע מביא הרמב"ם את נושא הבחירה החופשית "בהלכות תשובה" ולא "בהלכות דעות"? ששם הוא עוסק בתכונותיו והתנהלותו של האדם. אך לא כך נהג הרמב"ם אלא מיקם את שני פרקי הבחירה החופשית דווקא בהלכות תשובה - מדוע נהג הרמב"ם כך? וצריך

לומר שהרמב"ם רואה את התשובה והבחירה החופשית של האדם כדבר אחד, כמו שהוא מסכם את נושא הבחירה החופשית [פ"ז ה"א]: "הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו [בפרקים ה-ו] ישתדל האדם לעשות תשובה ולנעור כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא". כך שכל הרשות שניתנה לאדם לבחור בטוב או ברע הוא כדי שיזכה לחיי העולם הבא, וכדי שהשכר הזה לא יהיה "לחם חסד" אלא האדם יזכה בו לפי מעשיו, ניתנה לו הבחירה שבזכות מעשיו יזכה לשכר הנצחי. מאחר ו"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", והאדם מועד לחטא, ואם כך יצא שכר הבחירה בהפסדו, על כן ניתנה לאדם נוסף לבחירה החופשית גם האפשרות לעשות תשובה, והתשובה עצמה היא אחת הצורות של הבחירה החופשית. הבחירה והתשובה הן שני דברים ההכרחיים להתפתחותו הרוחנית-מוסרית של האדם. על הדבר הזה כתב **הראי"ה** ב"אורות התשובה" [פ"ה - ז]: "מבלעדי מחשבת התשובה החיים הרוחניים לא יוכלו להתפתח". ו**הרמב"ם** בספרו "מורה נבוכים" [ח"ג - לו] מפרט את הדבר והוא כותב שם: "כי התשובה היא מן האמונות אשר בלעדיה לא יוכלו בני אדם שומרי התורה להיות ישרים, וסיבת הדבר הוא "כי לא ימלט איש מחטא, או בסכלותו באמונה אשר יבחרנה, או במידה מן המידות שבגללן אין בחירתו אמיתית, או בתאווה גוברת, או בכעס. ואילו יאמין האדם כי אין תקוה לרפא זאת המחלה לעולם, היה הולך במחשכי פעליו תמיד. ואפשר שיהיה מוסיף בחטאיו כשידע שאין לו תקוה ולא עצה. אבל כשיאמין כי יש תשובה - יתקן מעשיו וישוב למוטב, ואף יוכל להגיע לשלמות יותר ממה שהיה קודם חטאו".

כך רואה הרמב"ם את חשיבות התשובה, אך גם את הבחירה החופשית רואה הרמב"ם כעובדה חיונית לעצמאותו של האדם על החלטותיו ומעשיו, והוא רואה אותה כמוחלטת, כמו שכתב: [הל' תשובה פ"ה ה"א] שהאדם "עושה כל מה שהוא חפץ ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע". אלא שהאוטונומיה הזו של האדם על עצמו היא יותר ברמת העיקרון, כי ברמה המעשית הדברים מורכבים ואינם פשוטים, מפני שקיימים בחיים המעשיים הרבה אילוצים הדוחפים את האדם לעשות מעשים שאינם לרצונו או מונעים ממנו מלעשות את אשר הוא רוצה. כאחת המגבלות של הבחירה רואה הרמב"ם [בהלכות דעות פ"ו ה"א]: בהשפעה שיש לסביבה על התנהגותו והחלטותיו של האדם כמו שכתב "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו". ולכן על האדם לנצל את חולשתו זו לטובתו כפי שמציע הרמב"ם שם: "לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים וליישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך שלא ילמד ממעשיהם". כמו הבחירה גם התשובה שתיהן נועדו להציב את האדם על המשבצת הנכונה בחייו, הבחירה היא לכתחילה והתשובה היא בדיעבד. על הבחירה נאמר [דברים ל-יט]: "החיים והמות נתתי לפניך, הברכה והקללה, ובחרת בחיים למען תחיה". האדם צריך להכיר את הטוב והרע, את התנאים והנסיבות שהוא חי בהם, את החולשות והכישורים שיש לו, ועמם עליו לבחור בטוב. ואם חלילה האדם נכשל מאיזו סיבה, גם אז לא נחסמה בפניו הדרך, וכאן באה ה"תשובה", המאפשרת לאדם לעשות מהפך ולהציב את עצמו מחדש על המשבצת הנכונה והרצויה. כך שגם התשובה וגם הבחירה הן שתי מתנות טובות שניתנו לאדם בחסד שמים המאפשרות לו להתמודד ולהצליח למלא את חובתו בחייו. ואם כל השנה על האדם לעשות תשובה, בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים הקרויים "עשרת ימי תשובה" על אחת כמה וכמה.

שנת גאולי באה

/ הרב איתמר הרשקו

לאחר שעם ישראל מתבשר על הקללות העתידות לבוא עליו באה הנחמה הגדולה יחד עם ההבטחה מהקב"ה שאנו נשוב אליו בלב שלם והוא ישוב וימלוך עלינו.

יחד עם שיבת העם לאלוקיו והחזרת מאור הפנים מאתו יתברך לעם ישראל תבוא גם נקמת ה' מאת כל אלו שהצרו לנו בכל הדורות. וכמו שאומר משה "ונתן ה' אלוקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך"[1].

התשובה שכתובה בפרשתנו היא התנאי להשלמת הגאולה שבאה לאחר השלמת כל הקללות שעברו עלינו והיא גם המציבה ומעמידה אותנו. ולכן סובר ר' אליעזר אין ישראל נגאלים אלא בתשובה. לעומתו סובר ר' יהושע שדיו לאבל שיעמוד באבלו[2] ועל ידי שיעמוד עלינו מלך קשה כהמן, הם יחזרו למוטב.

למעשה אין מחלוקת בין רבי אליעזר לרבי יהושע על עצם התשובה שתבוא אלא רק על הדרך בה היא תתממש. האם נגיע לכך בכוחות עצמנו או ע"י גורם חיצוני כמו שהיה בימי המן ומרדכי.

על כך מבטיח הקב"ה כבגאולה הראשונה- 'וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי' בימי מצרים, גם בגאולתנו כיום - 'ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי'[3]. ואין תשובה שלמה בלא עשיית דין וחשבון עם מי שגרם לישראל את מפלתם בכל השנים.

כבר בחטא הראשון של האדם מצאנו שאין מהפכים בזכותו של מסית ולכן עונשו גם בא יבוא. וכך בכל הגלויות שגלו בהם ישראל ירד עמנו הקב"ה לשם והוא גם המעלנו אתו.

כשישראל שבים אל ה' ושבים לארצם, שב עמנו הקב"ה ומאיר לנו פנים כבראשונה ואנו שבים להיות נאהבים כחתן וכלה. 'כי הלבשני בגדי ישע ומעיל צדקה יעטני'.

הפתח דרכו אנו שבים נוצר בימי מנשה עליו נאמר מאידך שגרם את חורבן הבית, אך יחד עם זאת כשביקש לעשות תשובה נאלץ הקב"ה לחתור לו חתירה מיוחדת תחת כסא הכבוד ונגד דעתם של מלאכי השרת[4]. הפסוק שעורר את מנשה לשוב בתשובה נמצא בפרשה- "והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך... ושבת

עד ה' אלוקיך"[5].

לולי שהיה מנשה מבקש לשוב בתשובה לא היה חותר לו הקב"ה חתירה המגיעה עד לכסא הכבוד ממש. ובזכותו מאז ועד היום התשובה מגעת עד כסא הכבוד יותר ממה שיכלה לעשות לפני.

מכיוון שכל הנביאים התנבאו רק לעולם הזה ולצדיקים אך על בעלי התשובה נאמר- 'עין לא ראתה אלוקים זולתך', כך אכן היה עם מנשה. כשרק הקב"ה ידע והכיר בתשובתו והמלאכים לא יכלו לפעול כלום בכך.

כשעם ישראל חוזר מן הגלות החזרה באה יחד עם השכינה השבה לציון משום שתשובתם של ישראל מגעת עד לכסא הכבוד דרך אותו פתח הרחב כאולם שפתח הקב"ה לכל השבים מימי מנשה ועד היום.

כאשר האב המלך שב לביתו אזי כל מי שפגע במלך או בבניו בזמן יציאתו משלם כעת על כך[6]. ולכן נקמת ה' מאת האומות באה יחד עם תשובת ישראל לארצם ולעצמיותם.

ובפתחה של השנה מכריז הקב"ה- "כי יום נקם בליבי ושנת גאולי באה". כל זאת כהכנה להמלכת הקב"ה בעולם ביום ראש השנה.

אם נזכה נראה ונבחין בזאת כבר היום עוד לפני השלמת כל התהליכים. כמו שבימים האלו לפני שלוש שנים התקיימו דברי הגמרא[7]- לעולם ירוץ אדם להקביל פני מלכים אפילו אם צריך לדלג מעל קברי ישראל, שאם יזכה יבחין בטובה שתבוא לישראל, כשראינו מלכים ושרים הבאים לחלוק כבוד בהלוייתו של מי שהיה נשיא בישראל.

כל זאת בא לנו על מנת שנבחין סוף כל סוף בגדולת ישראל כיצד היא הולכת ורבה ויחד עם תשובתנו אנו מתרוממים עולים ומגיעים עד לכיסא הכבוד.

ומתוך זריחת השמש של ישראל יזרח עלינו אור חדש וישוב הקב"ה לשוש עלינו לטוב כאשר שש עלינו ונכתב ונחתם לשנה טובה ומתוקה.

1 - דברים ל, ז
2 - סנהדרין צז: "אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן בוישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב"
3 - ישעיהו ס, ג
4 - כיון שראה שצרתו צרה לא הניח עבודה זרה בעולם שלא הזכירה. כיון שלא הועיל לו כלום, אמר זכור אני שהיה אבי מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת- 'בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו, כי א-ל רחום ה' אלקיך' וגו'. הרי אני קורא אותו, אם עונה אותי מוטב, ואם לאו הא כל אפייא שוין. והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקב"ה, והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקב"ה, רבונו של עולם אדם שעבד עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה. אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה, מה עשה לו הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו, הדא היא דכתיב 'ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו'- ירושלמי סנהדרין נא.
5 - דברים ל א-ב
6 - כעין זה מבקש דוד מבנו שלמה, לנקום את נקמתו מאלו שהצרו לו- שמעי בן גרא ויואב בן צרויה
7 - ברכות נח. וברושלמי ברכות כג:

סיפור לשבת

הדף החסר

/ הרב זושא גרינברג*

ביום כיפור של שנת 1951 אבי, הרב משה גרינברג זכרונו לברכה, התפלל את כל תפילות יום כיפור. כולן מלבד אחת שנחשבת לתפילה הרצינית והחשובה ביותר – כל נדרי.

הוא היה בן עשרים ואסיר במחנה עבודה סובייטי בסיביר. 'פשעו' היה שניסה להימלט מרוסיה.

הוא חלם לעזוב את רוסיה ולהגיע לארץ ישראל. אבל הוא נתפס ונשפט לעשרים וחמש שנות עבודת פרך. הוא הופרד מהוריו ומשתי אחיותיו. אחיו כבר היה אסור במחנה אחר בשל "פשע" דומה.

כ-1,000 איש היו במחנה של אבי, וכולם עבדו בבניית תחנת חשמל. כעשרים מן האסירים היו יהודים.

כשהקיץ עמד להסתיים, החלו האסירים היהודיים לתכנן כיצד יחגגו את החגים הקרבים. הם ידעו שלא יהיו להם לא שופר, לא ספר תורה ולא טליתות, אך הם קיוו שיוכלו למצוא סידור.

אבי איתר אדם "מבחוץ", מהנדס שעבד במחנה על פרויקטים שונים. הוא חשב שהמהנדס הזה עשוי להיות יהודי.

הוא המתין לשעת כושר לגשת למהנדס. "קענסטו מיר אפשר העלפן?" ("אולי תוכל לעזור לי?") הוא לחש לאיש ביידיש. באותה תקופה רוב יהודי רוסיה דיברו יידיש שוטפת. הוא ראה זיק הבנה שניצת בעיני המהנדס.

"תוכל להביא לי מחזור תפילה בשביל האסירים היהודים כאן?" שאל אותו אבי. המהנדס היסס. פעולה כזאת תסכן את חיי שניהם. אף על פי כן הוא הסכים לנסות.

חלפו ימים מספר. "יש התפתחויות?" שאל אבי.

"יש לי בשבילך חדשות טובות וחדשות רעות", השיב לו המהנדס. על אף הקושי הרב שהיה כרוך בדבר, הוא איתר

המשך בעמוד הבא...

מחזור לימים הנוראים, אך זה היה המחזור היחיד השייך לאביה של חברתו, וכשבתו ביקשה ממנו לוותר עליו הוא רתח מזעם. אולי היא אמרה לו לשם מה היא רוצה אותו ואולי לא.

אך אבי לא ויתר. אולי, כך הציע, האיש ישאיל לו את הספר והוא יעתיק אותו ויחזיר אותו בזמן לראש השנה?

המהנדס הבריח את המחזור לתוך המחנה והעביר אותו לאבי.

כדי להעתיק אותו, בנה אבא ארגז עץ גדול וזחל לתוכו למשך כמה שעות כל יום. שם, כשהוא נחבא מעין רואה, הוא העתיק את כל התפילות. רק עמוד אחד היה חסר – היה זה העמוד של תפילת "כל נדרי", התפילה הראשונה הנאמרת ביום הכיפורים. אבא החזיר את הספר והסתיו הגיע. ממכתבים שהתקבלו, למדו האסירים היהודיים מתי יחולו תאריכי החגים ובבוא ראש השנה הם שיחדו את השומרים – כנראה בעזרת סיגריות – להרשות להם להישאר במחנה ולערוך את טקסי התפילה. בעזרת המחזור בכתב היד שימש אבי כחזן כשהוא קורא בקול והאחרים חוזרים אחריו בקולות נמוכים אך חגיגיים. שבעה ימים לאחר-מכן הם נפגשו שוב לתפילות כל נדרי, אך למרות מאמציהם איש מן המשתתפים לא הצליח להיזכר בכל מילות התפילה.

אחרי כמעט שבע שנות מאסר, בעקבות מותו של יוסף סטאלין, שוחרר אבי יחד עם כל האסירים הפוליטיים. הפריט היחיד שלקח עמו אבי כשהשתחרר היה המחזור.

הוא שב אל משפחתו שהתגוררה בפרברי מוסקבה ומאוחר יותר התחתן. בשנת 1967, בהיותי תינוק, חמש עשרה שנים לאחר שחרורו מן המאסר, קיבלה משפחתי את האישור המיוחל להגר לישראל. המחזור עלה לארץ יחד אתנו.

אבי שגר בבני ברק לא אהב להיזכר בשנים הקשות והמכאיבות הללו בסיביר. אבל במקרים הנדירים שבהם שמעתי אותו מספר על התקופה ההיא, הוא הצהיר כשדמעות בעיניו שמעולם הוא לא השתתף בתפילות מלאות משמעות כמו אלה בהן נטל חלק בתקופת מאסרו.

בשנת 1973 הוא ביקר את הרבי מליובאוויטש בניו יורק ונתן לו את המחזור במתנה. כאשר ביקרתי בספריית הרבי ומצאתי את המחזור של אבי. הסתכלתי בספר המהוה על דפיו הישנים והאותיות הרשומות בחיפזון ובכבוד ונחישות שכאלה. צילמתי אותו – במכונת צילום.וביום כיפור כאשר הנחיתי את התפילה במרכז חב"ד בסולון שבאוהיו, היה עמי העתק המחזור של אבי שממנו עדיין נעדרת תפילת כל נדרי.

אבי לא יכול היה לומר את "כל נדרי" במשך שנותיו במאסר. אשר על כן ביקשתי את הקהילה שלי, ואת כולנו, לומר את התפילה הזאת עבורו ועבור כל אדם אחר שאין לו את ההזדמנות לעשות זאת.

*הרב זושא גרינברג הוא הרב והמנהיג הרוחני של בית חב"ד בסולון, אוהיו / פורסם באתר בית חב"ד.

שביבים / שאול שיף

מאה ברכות בכל יום

המשגיח הגה"צ רבי דב יפה זצוק"ל שלח את בנו לשאול את מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל באיזה ענין עליו להתחזק בימי אלול, והשיב לו הגרשז"א: "איני יודע מה עליו להתחזק, אך אני כשלעצמי מתחזק בחודש אלול בעניין מאה ברכות בכוונה, כיון שאמרו חז"ל עה"פ (דברים י, יב) 'ועתה ישראל' מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה' - 'אל תקרי מה אלא מאה', הרי שהדרך לזכות ליראת ה', שתהא אצלי מילתא זוטרתא, הוא ע"י מאה ברכות".

והראה לו באחד מספרי החסידות ע"פ מה שאמרו חז"ל 'אמרו לפני מלכויות שתמליכוני עליכם', ונודע שאמר האריז"ל שאין לומר וידוי בראש השנה שלא לעורר קטרוג ביום הדין, על אחת כמה וכמה אם יאמר 'מלכויות' מן השפה ולחוץ, והרי אמירת מלכויות הוא שאדם ממליך את הקב"ה על כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, ולכן צריך שתהא האמירה בלב אמת.

ואיך יזכה האדם לומר מלכויות בלב אמת? לזאת עלינו להכין את נפשנו חודש לפני כן, והוא ע"י שמקבל על עצמו מר"ח אלול לומר מאה ברכות בכוונה בכל יום, להמליך את הקב"ה עליו מאה פעמים ביום, ושם לבו על מה שמוציא מפיו 'מלך העולם', כך אנו מקווים שיזכה לבוא לפני הקב"ה ביום ר"ה לומר מלכויות באמת, לאחר שכבר המליכו עליו שלושת אלפים פעמים בחודש אלול.

בדורות הקודמים היו הרבה מתענים בימי אלול, בדורות אחרונים נחלשנו ואין מרבים בתעניות. והרי כתוב במשנה ברורה שביום התענית צריך להשלים מאה ברכות. אז אם אין אנו מתענים, לכל הפחות נאמר מאה ברכות בכוונת הלב, שיהיה לנו איזה רווח ממה שאין מתענים. כי הברכות בכוונת לב, מביאות את האדם לדביקות בהשי"ת.

(פנינים יקרים משיעוריו הנפלאים של הגה"ח ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א)

ברכותיו וסגולותיו של מרן רבי חיים קנייבסקי שליט"א

אל חדרו של רבינו נכנס אברך וביקש ברכה לרפואה שלימה. סובל הוא מכאב חזק באחת מעיניו, עד כדי חשש עיוורון באותה העין. הרהר רבינו שליט"א בדעתו למשך זמן מה, ואח"כ שאל את האברך: "חצי ש"ס כבר למדת?" האברך, נבוך - משהו, השיב שטרם הספיק ללמוד חצי ש"ס, ורבנו המשיך ואמר: "הרי העיניים נועדו בכדי ללמוד תורה, ללמוד את כל הש"ס, אם תחזור לראות בשתי עינייך, תלמד את כל הש"ס"? שאל רבנו. "כן"! השיב האברך, "אני מוכן לקבל זאת על עצמי". ולאחר ששמע רבנו שליט"א את הבטחתו בירכו ברפואה שלימה, שייעלמו הכאבים ויראה בעיניו את דפי הגמרא, ויוכל ללמוד במנוחת הדעת.

ביקש ברכה עבור קרובת משפחתו הזקוקה לרפואה

ת"ח גדול המכהן גם כראש כולל חשוב, ביקש ברכה עבור קרובת משפחתו הזקוקה לרפואה. ברכה רבנו שליט"א וייעץ לפונה שילמד מסכת "בכורות" לזכותה ולרפואתה (שרגיל רבנו לומר שמסכת בכורות עוסקת במומים, וע"כ לימודה הוא סגולה לרפואה). אחד הנוכחים בחדר פנה אל רבנו ואמר, הוא יכול לפתוח כולל חדש שילמדו בו בכורות, שמא זה עדיף מאשר שרק הוא ילמד לבדו? ... רבנו חייך אך דחה את ה'טענה' ואמר: "העיקר שהוא ילמד"!

ביקש ברכה שיצליח במבחן

שאלו רבנו על איזה מסכת אתה עתיד להיבחן? "זה לא בלימוד" השיב האיש במבוכת- מה, "זה מבחן ברפואה" ... חייך רבנו ואמר: "אם כך, תלמד מסכת נגעים ותדע טוב את כל הדינים, זה רפואה..." והוסיף רבנו לבאר דבריו בספרו מעשה שהיה עם מרן החזו"א זצ"ל, שהגיע אליו רופא וביקש מהחזו"א שימליץ לו על ספר רפואה (א.ה. כידוע מרן זללה"ה היה מפורסם כבקי בחכמת הרפואה), ניגש החזו"א אל ארון הספרים, הוציא מסכת נגעים, והושיט לרופא...

תנאים עם הקב"ה

נשאל רבנו שליט"א האם ראוי לעשות "תנאים עם הקב"ה", כפי שיש נוהגים להתנות 'אם יסתדר כך וכך, אתן לצדקה סכום כסף' או שאר מעשים טובים. והשיב רבנו שליט"א שבתוס' כתוב שכך הוא מנהג הגוים (עי' ע"ז י"ט ע"א תוד"ה על מנת) א"כ, הקשה השואל, מדוע יעקב אבינו אמר (בראשית כ"ח, כ"ב) "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו" וגו' ומבואר שהתנה עם הקב"ה כביכול, וביאר רבנו שליט"א שיעקב אבינו אמר כך: אם תתן לי - יהיה לי ממה לתת מעשר, אבל אם לא תתן לי - לא יהיה לי ממה לעשר.

על מה תתפלל?

אחד נכנס וביקש ברכה שיתקבלו התפילות שלו. אמר לו רבנו שליט"א: "מנין לי על מה תתפלל? שמא תבקש דברים שאינם הגונים?". אני מתפלל על הגאולה! הבטיח האיש. אך רבנו המשיך ואמר "תתפלל על התורה! תתפלל שתלמד תורה ותבין!", ורק אח"כ בירכו רבנו שליט"א.

על המחלה הארורה

לפני זמן מה נכנס אל רבנו שליט"א יהודי והתחנן לברכה עבור בנו הקטן שחלה ל"ע במחלה הנוראה ה"י, שיברכו רבינו ברפואה שלימה במהרה. שאלו רבנו שליט"א: היכן פגעה בו המחלה? והחולה השיב: "בראש". הרהר רבנו זמן מועט ואח"כ פנה אל אב החולה ואמר: תלמד את הגמרא שאתה לומד עם פירוש "הרא"ש" ובעז"ה זה יהיה רפואה לבנך החולה. כמובן שמאותו היום הקפיד אותו אברך ללמוד את כל סדרי לימודו עם פירוש הרא"ש, ואכן כדבר רבנו שליט"א כך היה והילד הבריא במהרה בחסדי שמים.

חלפה תקופה ושוב עלה החשש שהמחלה חזרה ח"ו, ונקבע תור בבית החולים לילד לבדיקות. יום לפני מועד הבדיקה, נכנס שנית אבי הילד אל מעונו של רבנו שליט"א וסיפר דברים כהוויתן, וכבפעם הראשונה שב וביקש את ברכת רבנו. שאלו רבנו "האם אתה ממשיך בלימוד פירוש הרא"ש? והאב השיב שבוודאי לא זז מהוראת רבנו ומקפיד הוא על לימוד הרא"ש. "א"כ "נענה רבנו ואמר" אין לך מה לחשוש, הילד בריא"! למחרת ניגשו האב ובנו הקט לבדיקות בלב שקט, ואכן הבדיקות העלו שהילד בריא לחלוטין בחסדי ה'!

קשיי פרנסה וחובות רבים

מעשה היה באחד שנכנס אל רבנו שליט"א והתלונן על קשיי הפרנסה וחובותיו הרבים. אמר לו רבנו: "אתה יודע את כל הש"ס? תלמד את כל הש"ס ותתעשר! כך כתוב במדרש (תנחומא פ' כי תשא כ"ט) 'כל העוסק בתורה פרנסתו מן התורה ומתעשר ומצליח', תלמד את כל הש"ס ותבוא לכאן להיבחן, אם תדע, תתעשר!" המשיך היהודי ושאל, הרי אצל ר"ע מצאנו (כתובות ס"ג ע"א ובתוס' שם) שתכף כשהלך ללמוד כבר נקרא רבי, א"כ יתכן שהעשירות תגיע מיד כשאתחיל ללמוד?... "תתחיל ללמוד וכבר תראה בעצמך"... השיב לו רבנו שליט"א.

תכתוב קונטרס

אחד שאל, קרו לאחרונה במשפחתנו מספר חריג של "כמעט אסונות". ופירט לרבנו שליט"א מספר דוגמאות של מקרים שכפסע היה בין בני המשפחה לאסונות נוראיים, ואך בנס ניצל. ושואל מה לעשות בעקבות כך? והשיב רבנו שליט"א "תכתוב קונטרס בענין ברכת 'שעשה לי נס'"

סגולה לנזקים ממוניים

יהודי נכנס ושאל: בתקופה האחרונה אירעו בביתנו לא מעט מקרים של נזקים שונים בעניני ממון, כגון חפצים שנאבדו ומכשירים שהתקלקלו וכדומה. מה לעשות? שאל רבנו שליט"א: "מה אתה לומד?" והלה השיב מה שהשיב, ואמר לו רבינו "תלמד פרק אלו מציאות ובעז"ה יסתדר".

ובחרת בחיים

מסופר, שכאשר הרה"צ רבי אברהם מרדכי בנו של הרה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע היה כבן שלושים, חלה מאד, ואמרו הרופאים כי אינם רואים שום תרופה למחלתו רח"ל, ולכל היותר יחיה כמה

ימים... הרגיש החידושי הרי"ם מה שמתלחשים אודות דברי הרופאים שכולם מתייאשים מבנו, והלך לבקר את בנו החולה. כאשר ישב על מיטתו מספר רגעים הרכין את פניו הקדושים לאוזני החולה ואמר לו בזו הלשון: "תדע שזה מצוה על האמת שאני מרגיש כל יום שאני מתקדם עוד ועוד, אבל חסר לי ה'אורות' הגבוהים שהיה לי בהתחלה אז שאלתי היא לאן נעלמה ההתלהבות שהייתה לי כשהתחלתי לחזור בתשובה?

תומר, חולן האדם שירצה לחיות בעולם ויש דעה בין הפוסקים שזהו בכלל מצוות עשה מפורשת בתורה 'ובחרת בחיים'". החולה שתק ולא השיב דבר, לאחר זמן מה אמר לו אביו החידושי הרי"ם: "הנני מקוה שתרצה לחיות, ותתרפא מחולין, ותוליד בן זכר טוב". התאמץ החולה רבי אברהם מרדכי בשארית כוחותיו והתרומם מעל משכבו ויקרא: "רבונו של עולם, תן לי במתנה עוד שנות חיים, ותזכני להוליד בן זכר, ואקרא שמו בישראל 'יהודה', כי אקיים את הכתוב ""הפעם אודה את ה'!". ואכן, לאחר מכן הוטב מצבו, ובאותה שנה נולד לו בנו הרה"ק בעל השפת אמת זי"ע.

חסר לי האורות

אני בן 22 וכבר תקופה של כשנה אני בהליך חזרה בתשובה.

האמת שאני מרגיש כל יום שאני מתקדם עוד ועוד, אבל חסר לי ה'אורות' הגבוהים שהיה לי בהתחלה.

אז שאלתי היא לאן נעלמה ההתלהבות שהייתה לי כשהתחלתי לחזור בתשובה. (תומר, חולון)

תשובה / מאת: הרב יעקב שטיר

אני שמח על הצלחתך לשוב בתשובה. אך אתה חייב לדעת כי התופעה מוכרת וידועה, שמי שחוזר בתשובה, מרגיש בתחילת דרכו התלהבות עצומה, הרגשות רוחניות עילאיות, שמחה וסיפוק רב. אך לאחר תקופה אותן הרגשות מתמעטות, ומתחילים להרגיש יותר קושי עם ההתמודדויות שיש בתהליך הנפלא של חזרה בתשובה. ההסבר לתופעה זו היא שהקב"ה שקירב אותנו אליו, רוצה להראות לנו בתחילה איזה תענוג גדול יש להולך בדרך התורה ולאיזו התעלות נפלאה ניתן להגיע. התקופה הנפלאה הזו יכולה לתת כוח ועידוד למשך כל החיים, ולחזק את עומק השאיפות הטובות שבתוך הלב..

אך מכיוון שלא בכך מתקיימת תכלית ביאת האדם לעולם, שהרי "אדם לעמל יולד" (איוב ה', ז'), דהיינו לעמול בעבודת השם מתוך התאמצות והתגברות על הקשיים והמניעות, מגיע גם הזמן שבו מפסיקים להרגיש את הרוממות הנזכרת במצב כזה, שבו אדם מרגיש קשיים וניסיונות, אם זוכים להמשיך לעבוד את ה' יתברך ולא נופלים לזרועות הייאוש, מתקדמים מאד מאד בעליה הרוחנית. למרות שקשה לחוש את ההתקדמות הזו בתקופת ה"חושך", מכל מקום ההתקדמות וודאי נעשית. לאחר חלוף ימי הקושי, האדם יוכל להרגיש את עצמו עומד במקום רוחני יותר גבוה מהיכן שהוא היה קודם.

גם עם ישראל, בזמן שהם יצאו ממצרים והגיעו לים סוף, שם נבקע להם הים, הם הגיעו לדרגות רוחניות גבוהות ביותר, כתוב בחז"ל שבשעת קריעת ים סוף ראתה שפחה על הים את התגלות ה' באופן שאפילו הנביא יחזקאל בן בוזי לא זכה לראות.

בהמשך, במעמד הר סיני, מבואר בחז"ל שפסקה מעם ישראל זוהמת הנחש מחטא אדם הראשון והם זכו לחזור למדרגה של אדם הראשון קודם חטא עץ הדעת.

אך כידוע, מיד לאחר מעמד הר סיני נשלחו לעם ישראל ניסיונות קשים ומרים. הניסיון הראשון היה ניסיון חטא העגל, ואח"כ לכל אורך הליכתם במדבר סיני, היו להם עוד ניסיונות. אכן, בסופו של דבר עם ישראל בכללותו זכה להתעלות רוחנית גדולה, וזכה להיכנס לארץ הקדושה, לארץ ישראל..

כן הוא הדבר אצל כל אחד מאתנו. אצל אלו שנולדו בבתים המקיימים בהידור את המצוות, ישנם הרבה שבימי הבחרות, כשעדיין צעירים ממש לימים, מרגישים התלהבות ומשיכה עצומה לתורה ולעבודת השם, אך במשך הזמן המשיכה וההתלהבות פוחתת..

אצל בעלי התשובה, בתחילת הליכתם בדרך התורה כפי שהוזכר, הם מרגישים את ההתלהבות הזו..

אך בכדי להגיע לתכלית האמיתית שלנו, לטרקלין הנפלא והמפואר שמחכה לנו בעזרת ה' יתברך, צריכים קודם לעבור קשיים וניסיונות בפרוזדור..

יש לזכור שגם בזמן שנמצאים בפרוזדור ומרגישים חשכות, זהו לא מצב תמידי. תמיד יש עלויות ומורדות, ימים יותר טובים וימים יותר קשים. כל אדם העובד את ה' זוכה גם לזמנים מרוממים ומוארים..

אם נחזיק מעמד, וגם כשאנו לא מסוגלים לעשות גדולות ונצורות כפי שעשינו בימים שבהם היה לנו יותר קל, בכל זאת נשתדל להמשיך ולעבוד את ה' לפי היכולת ולפי מה שאנו מסוגלים לעשות באותה עת, נעשה בכך את המוטל עלינו, וזה דבר חשוב מאד מאד. אין לשער ולתאר את התועלת הגדולה שתצמח לנו מכך ואת דברים הגדולים שנזכה להם בזכות זאת. סוף כל סוף אנחנו רוצים ומשתדלים לעשות את רצון אבינו שבשמים, וזה מה שבאמת חשוב, וזה באמת מה שמעלה אותנו ומביא לנו את כל הטובות הנפלאות להן אנו יכולים לזכות..

• דבר נוסף אשר חשוב מאד לומר, הוא שככל שהאמונה במציאות והנהגת ה' יתברך, בחשיבותן של המצוות, בגדלות נשמת האדם והזכויות הרבות שיש לו, תתחזק אצלנו יותר ותחדור יותר עמוק לתוך לבנו, כך יהיה לנו יותר קל, נהיה יותר שמחים, ונרגיש יותר את הנועם והמתיקות של התורה הקדושה והחיים בכלל.

שיהיה לך בהצלחה גדולה בהמשך הדרך

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי